

Поняття процесуального документа в кримінальному провадженні

Козакова Ірина Віталіївна ¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2025	Право	343.13

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20584438>

Анотація. У статті досліджено теоретико-правові засади розуміння процесуального документа в кримінальному провадженні та його значення як форми реалізації кримінально-процесуальної діяльності. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття процесуального документа, розкрито його сутнісні ознаки та відмежовано від суміжних правових категорій. Особливу увагу приділено співвідношенню понять «процесуальний документ» і «процесуальний акт», а також дискусійним питанням щодо кола суб'єктів їх складання. Досліджено поняття процесуального рішення, його правову природу, види та місце в системі процесуальних документів. Загальними вимогами до процесуальних документів визначено їх законність, обґрунтованість, вмотивованість, логічність викладу, юридична грамотність та належна культура оформлення. Поряд із цим окремі види процесуальних документів повинні відповідати спеціальним вимогам, безпосередньо передбаченим кримінальним процесуальним законом. Визначено основні критерії класифікації процесуальних документів і рішень, охарактеризовано їх структуру та вимоги до змісту й форми. Обґрунтовано, що процесуальні документи виступають необхідним засобом фіксації процесуальної діяльності та забезпечення законності кримінального провадження. Окремо висвітлено сучасні тенденції цифровізації кримінального судочинства, пов'язані із запровадженням електронної форми процесуальних документів.

Ключові слова: процесуальний документ, процесуальне рішення, кримінальне провадження, кримінальний процес, процесуальна форма, процесуальний акт, процесуальна діяльність, суб'єкти кримінального провадження, електронний документ, електронне судочинство.

Concept of a procedural document in criminal proceedings

Abstract. The article examines the theoretical and legal foundations of the concept of a procedural document in criminal proceedings and its significance as a form of implementation of criminal procedural activity. Scientific approaches to defining the concept of a procedural document are analyzed, its essential features are revealed, and its distinction from related legal categories is substantiated. Particular attention is paid to the correlation between the concepts of a “procedural document” and a “procedural act”, as well as to controversial issues concerning the range of subjects authorized to draft such documents. The study explores the concept of a procedural decision, its legal nature, types, and place within the system of procedural documents. The general requirements for procedural documents include their legality, validity, well-foundedness, logical presentation, legal accuracy, and proper formatting. In addition, certain types of procedural documents must meet specific requirements directly stipulated by criminal procedure law. The main criteria for the classification of procedural documents and decisions are identified, and their structure, content, and

¹ кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри публічного та приватного права ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9145-8994>

formal requirements are characterized. It is argued that procedural documents serve as an indispensable means of recording procedural activities and ensuring the legality of criminal proceedings. Special attention is also devoted to contemporary trends in the digitalization of criminal justice associated with the introduction of electronic procedural documents.

Keywords: procedural document, procedural decision, criminal proceedings, criminal procedure, procedural form, procedural act, procedural activity, subjects of criminal proceedings, electronic document, electronic justice.

Вступ

Кримінальне судочинство становить особливий вид правозастосовної діяльності, у межах якої уповноваженими суб'єктами здійснюються процесуальні дії (слідчі, судові та інші процесуальні дії) та ухвалюються процесуальні рішення (постанови, ухвали, вироки тощо) у порядку та формах, визначених кримінальним процесуальним законодавством.

Під процесуальною формою у кримінальному провадженні доцільно розуміти встановлений кримінальним процесуальним законом порядок здійснення процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень, а також спосіб їх офіційного процесуального закріплення у відповідних актах (протоколах, постановвах, ухвалах, вироків тощо) [1, с. 52].

Дотримання процесуальної форми передбачає обов'язковість письмової фіксації всіх процесуальних дій та прийнятих рішень у відповідних процесуальних документах. Законодавець встановлює такі вимоги до форми зазначених документів, які забезпечують повне й достовірне відображення перебігу та результатів проведення процесуальних дій, змісту ухвалених рішень, а також створюють необхідні умови для подальшого використання отриманої інформації під час досудового розслідування, судового розгляду та вирішення кримінального провадження, а також при здійсненні контролю за законністю, обґрунтованістю та вмотивованістю процесуальної діяльності [1, с. 54].

Процесуальні документи належать до фундаментальних інститутів кримінального процесуального права та протягом тривалого часу перебувають у центрі уваги як науковців-процесуалістів, так і практичних працівників правоохоронних органів та судової системи. У науковій літературі неодноразово наголошувалося, що саме процесуальні документи забезпечують зовнішнє вираження кримінальної процесуальної діяльності, а їх відсутність фактично унеможлиблює існування кримінального провадження як правової форми реалізації завдань кримінального судочинства [2, с. 115].

Водночас кримінальне процесуальне законодавство України, використовуючи у ст. 110 КПК України категорію «процесуальне рішення», не містить її нормативного визначення, що зумовило формування у науковій доктрині різних підходів до розуміння змісту цього поняття [3].

Проблематика визначення поняття процесуального документа у кримінальному провадженні була предметом численних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Серед провідних дослідників, які зробили вагомий внесок у теоретичне осмислення та практичне розроблення зразків відповідних актів, варто відзначити наукові праці Л.Д. Удалової, А.В. Григоренка, М.А. Погорецького, О.П. Кучинської та інших. Останні наукові розвідки концентруються навколо розкриття сутнісних ознак процесуальної форми та її належної письмової фіксації. Проте у доктрині досі немає єдиного підходу: частина вчених розглядає «процесуальний документ» та «процесуальний акт» як тотожні категорії, тоді як інші пропонують ширше тлумачення, включаючи сюди документи сторони захисту (скарги, клопотання) або будь-які матеріальні носії інформації. Окремим дискусійним вектором сучасних досліджень виступає правова природа процесуальних рішень за статтею 110 КПК України та стрімка цифровізація кримінального судочинства.

Метою статті є з'ясування сутності процесуальних документів та процесуальних рішень як правових форм реалізації кримінально-процесуальної діяльності, розкриття їх доктринального та нормативного змісту, визначення критеріїв їх класифікації, а також дослідження вимог, що забезпечують їх законність, обґрунтованість і належне процесуальне оформлення.

Результати

У навчальній та науковій літературі процесуальний документ традиційно визначається як передбачений кримінальним процесуальним законом процесуальний акт, який складається у процесі здійснення процесуальної діяльності та фіксує дії і рішення суб'єктів кримінального провадження, наділених відповідними владними повноваженнями [2, с. 96].

Таким чином, визначальною ознакою процесуального документа є його спеціальний суб'єкт складання, яким виступає уповноважена службова особа, що здійснює кримінальне провадження (дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд).

Аналізуючи співвідношення понять «процесуальний документ» та «процесуальний акт», значна частина дослідників розглядає їх як тотожні або близькі за змістом категорії [4, с. 83]. Такий підхід загалом можна визнати виправданим, зважаючи на функціональне призначення та етимологічне значення зазначених понять.

Водночас окремі автори пропонують розширене тлумачення поняття процесуального документа, включаючи до нього документи, що відображають діяльність усіх учасників кримінального провадження, зокрема захисників, представників та інших осіб [5, с. 27]. За такого підходу процесуальними документами визнаються також скарги, клопотання та інші акти сторони захисту. Однак така позиція видається дискусійною, оскільки поняття документа у кримінальному провадженні та процесуального документа не є тотожними за своїм змістом і правовим значенням.

На думку інших вчених, процесуальний документ являє собою матеріальний носій інформації, що міститься в матеріалах кримінального провадження, належним чином посвідчений та долучений до справи, на якому зафіксовані відомості, що мають значення для її вирішення [6, с. 84].

За такого підходу до категорії процесуальних документів у широкому розумінні відносяться також документи, створені поза межами кримінального провадження, але в подальшому долучені до його матеріалів. На наш погляд, зазначена концепція не є безспірною, оскільки може призводити до змішування різних за своїм правовим змістом процесуальних категорій.

Слід погодитися з тим, що дії учасників кримінального провадження, які не набули належного процесуального оформлення та фіксації, не можуть розглядатися як процесуальні дії у юридичному значенні цього поняття [2, с. 215]. Такі дії перебувають поза межами процесуальної форми та не здатні породжувати процесуальні наслідки, передбачені кримінальним процесуальним законом.

Документи, складені поза межами кримінального провадження, але такі, що посвідчують юридично значущі факти, встановлюють, змінюють чи припиняють певні правовідносини, можуть бути витребувані органами кримінального провадження або подані його учасниками та після долучення до матеріалів провадження досліджуватися як джерела доказів у формі документів або речових доказів [3].

Отже, процесуальний документ доцільно визначати як офіційний документ, складений у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження уповноваженим суб'єктом кримінального процесу або особою, яка діє на підставі його доручення чи виконує контрольні та/або наглядові повноваження.

Процесуальні документи, що складаються під час кримінального провадження, можуть бути класифіковані за різними критеріями, зокрема залежно від стадії кримінального процесу, змісту та юридичної природи [4, с. 35].

Особливе значення серед них мають документи, у яких знаходять своє відображення процесуальні рішення уповноважених суб'єктів кримінального провадження, зокрема постанови, ухвали та вироби.

Незважаючи на широке використання категорії «процесуальне рішення» у кримінальному процесуальному законодавстві, її зміст, як зазначено вище, законодавцем розкрито лише частково. Водночас значна кількість норм КПК України регламентує порядок прийняття процесуальних рішень слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею та судом [3].

На відміну від протоколів, процесуальні рішення є індивідуальними актами застосування права та належать до владно-розпорядчих процесуальних документів [4, с. 45].

У найбільш загальному вигляді процесуальне рішення може бути визначене як прийнятий у встановленій законом процесуальній формі правозастосовний акт компетентного суб'єкта кримінального провадження, що ґрунтується на встановлених фактичних обставинах та вимогах закону, містить владне волевиявлення і спрямований на вирішення правових питань, які виникають у ході кримінального провадження, з метою реалізації його завдань [7, с. 63].

Залежно від змісту, функціонального призначення, суб'єкта прийняття, часу дії, юридичних наслідків та інших критеріїв процесуальні рішення можуть бути класифіковані на окремі види. При цьому, кожне процесуальне рішення може одночасно характеризуватися кількома класифікаційними ознаками.

У теорії кримінального процесуального права до основних видів процесуальних рішень відносять постанову, ухвалу, обвинувальний акт, вирок, угоду [2, с. 115].

За своєю структурою процесуальні рішення, як правило, складаються зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин. Їх зміст має відображати мету прийняття рішення, фактичні та правові підстави його ухвалення, а також мотиви, якими керувався суб'єкт його прийняття [8, с. 10].

Висновки

Усі процесуальні документи повинні відповідати встановленим законодавством вимогам. Такі вимоги являють собою сукупність закріплених законом та вироблених правозастосовною практикою правил щодо порядку їх складання, оформлення та змісту.

Загальними вимогами до процесуальних документів є їх законність, обґрунтованість, вмотивованість, логічність викладу, юридична грамотність та належна культура оформлення. Поряд із цим окремі види процесуальних документів повинні відповідати спеціальним вимогам, безпосередньо передбаченим кримінальним процесуальним законом.

Процесуальні документи мають не лише відповідати встановленій законом формі, а й забезпечувати чітке, послідовне та зрозуміле викладення інформації. Кожне положення такого документа повинно бути логічно пов'язаним із встановленими обставинами кримінального провадження, відповідати вимогам чинного законодавства та ґрунтуватися на сучасних досягненнях юридичної науки.

Подальший розвиток інформаційних технологій зумовив цифровізацію кримінального судочинства. Зокрема, із запровадженням електронного судочинства процесуальні документи можуть створюватися в електронній формі та посвідчуватися кваліфікованим електронним підписом уповноваженої особи. Зазначені тенденції свідчать про динамічний розвиток інституту процесуальних документів та підтверджують необхідність його подальшого теоретичного осмислення і вдосконалення нормативного регулювання.

Список використаних джерел:

1. Зразки процесуальних документів кримінального провадження : практ. посіб. / упоряд. А. В. Григоренко. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 332 с.
2. Удалова Л.Д., Азаров Ю.І., Рожнова В. Складання кримінально-процесуальних документів у досудовому провадженні: навч. посіб. Київ: КНТ, 2013. 376 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Зразки процесуальних документів строни захисту, потерпілого, інших учасників кримінального провадження відповідно до положень нового Кримінального процесуального кодексу України : практ. посіб. / за заг. ред. А.В. Григоренко. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 288 с.
5. Збірник зразків процесуальних документів (досудове розслідування): наук.-практ. посіб. / О.П. Бабіков, Є.О. Жицький, А.В. Захуцький [та ін.]. Харків: Оберіг, 2014. 600 с.
6. Зразки процесуальних документів (досудове розслідування): наук.-практ. посіб. / О.І. Перепелиця, С.Є. Кучерина, В.В. Федосєєв [та ін.]. Харків: Право, 2015. 632 с.
7. Процесуальні документи у кримінальному провадженні: зразки, роз'яснення: наук.-практ. посіб. / за заг. ред.: М. А. Погорецький, О. П. Кучинська. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 545 с.

8. Зразки процесуальних документів: посібник: матеріали до складання кваліфікац. іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокат. діяльністю / за ред. С.О. Куринської. 6-те вид., переробл. Київ: Прецедент, 2012. 151 с.